

Frågelista 81.Torparnas Bostäder och bokag.

Det var ganska vanligt under äldre tider att då en dräng en följel av år haft plats på en gård, och stod i beredskap att gifta sig, fick han ett stycke jord uppe i skogsmarkerna att odla och bebygga, och merensdel var det i övre delen i närheten av skogsgränsen, såsom Ballingstors Torpare hade sina torpställe vid skogsgränsen intill Farsjösockens gräns, dessa Torpare hade en båt med till Ballingstors by, där husbondgården var belägen, en lång promenad morgon och kväll till och från arbete. Kvinnorna var det ganska ^{ofta} att husbonden biträde honom med byggnadsmaterial i så måtto, att han för billigt pris fick taga därför erforderlig skog på gårdens ägor. Den blivande Torparen var oftast sjukt så "tråkig", att om han icke ensam kunde uppföra sin lilla stuga, han dock ägde förmåga att hämnat biträda.

Förelägg:

Var i i övre delen av ägostiftet intill skogsgränsen för att tillse gränsstriften att stängsel voro hela till skydd för bondens djur som belade i skogen. Bondens Torpare i Längebyggen,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

N. M.

81.

 Jfr.
uppteck-
ning
11961 i
Nordiska
museets
arkiv.

Sågs torpare ståda på kontrakt omkring på makarnas lusterid,
eller 49 års kontrakt som var mycket vanligt. Hessegårds Torp, benämndes
Hougårds Torp - "hög gärd Torp" Soldat, eller sottorp - benämnde "soda
Torp", där soldaten på soten bodde, det var lönertorp. Husartorp eller
susthålls Torp, där husasen på susthållet bodde det var lönertorp.

Här var backstugor som torpare bebod, och jorden låg öfver torparens änkra
bebodde stugan, hen försörjde sig på spånad från gårdan eller annat arbete.

Den fattiga delen av befolkningen: Lönge bodde i backstugor eller
"jordstugor". Man grävde sig ned i sluthringen av en backe, som murade
väggarna av sten. Sedan reste man ett tak öfver dessa murar, ofta tackte man
med jordtorvar, vid den gavel där ingång fanns satte man ett fönster
hela huset bestod av ett enda rum. Gamla ensamstående kvinnor, som
efter ett mångårigt pig arbete drogo sig tillbaka och icke ville "sitta till
hemmet" (inhyra sig) hos andra, lät icke sällan uppföra sådana primitiva
bostäder åt sig. Man hade i alla fall ett hem under stundom också en
trädgårdstappa. Icke sällan voro dessa små hem både rena och
snugga inwändigt, så att intrycket av det inre ofta övertroffade det
yttre. Några sådana jordstugor voro tillfirmades i Lönge för femtio-
år sedan

Torpen var belägna på jordägarens mark, där de fått torparekontraktet och den var tingförd för ägorätt efter kontraktets lydelse.

Borrings huset lades i en backslutning, där grävdes ut, och mursades upp en stenvägg, och ytterväggarna voro av bjälkar och trädstolpar, och överan sattes taksparrar och vid ändarna sattes gavlarna av trä, på sparrarna lades läkt och på dem lades taket mäst av balm, det hade de ju otkörande, väggar och gavlarna var av plank, men hade de ett lertag i närheten så tog de ler och strötk så tegel, som sotstredes, de satte de emellan bjälkarna, sedan talente de lera utvändes på väggarna, sedan kaklade de dem, och så inseddes ett rum och trösk ett stort fönster i stugan och ett mindre i köket, ^{där} var öppen spis stensstenen var av gråsten och i köket var bakugn, de gamle var mursad av gråsten "ugn ären" var av flata stenar, och valv och murade rökkanaler över ugnvalvet var av tuffstuckad pressig sten mursad i lera, såväl som stensstenen - man kan i stugorna träffa på gamla rumen där ännu lertaket oavsett ärens striftande väder har det släp mot.

Torparnas kontrakt var på tjuu tiolen eller 49 års besittnings rätt och om ären gick ut så många gånger var det svårt att få ny kontrakt

Var torpet väl i ordning begärde husbonden mer i arrende än torparen
ville betala, och äldern var hög så torparen lämnade han jorden, men
vräta honom till avflyttning gick ej, han fick stanna till dödsdagar.
Till avflyttning var bonden befallig för torparen.
Till torpet hade torparen anlagt fruktträdgård, som man ännu i skogarna
vid torp ruiner ^{kan man} se försäde fruktträd och bärbuskar.
Många torpare tog vitet apot i skogarna och planterade dem vid torpet
och ympade ädla stammar i dem, och efter några år hade många
bärande fruktträd, där var äpple, koniker, astrak, platan, glas,
m.m. präron en sorts stora fruktpräron brunskinnor, Augusti präron
bergamottes de kallades "pella mötter". plommon namnet gula
plommon, bruna plommon, stora bruna plommon kallades "röd-
kästa". Lersen "en sort mindre benämnd Brecken, bärbuskar var
gröna krusbär, röda, vita vinbär röda vinbär de kallades
respen bär, krusbär benämndes stickelsbär, blommor buskar
var syzen och chassmin, trädgårdsblommor tusenpyttor, schickor,
pästa och ringst tigor, enkla och dubbla snöbryggar pärlhyacinter,
brändgul tija, fljersarkrona, jorginer myrskall pion sakri-läkelblad

Figgepauga, kryddnästikor, buska nästikor av kryddväxter fösekom lavendel isop, ambrosi, "balsambli", och gubbaskägg, Trädgårdsmynla (prebermynla), tibstieka (lostieka) och ålandsrot = användes i karelskemedicin., Till födelsedagar uppvaktades med blom buketter i stakrasta. På söndagar var det regel, att de äldre kvinnor vid sitt kyrkbesök hade en liten bukett av starkt doftande blommor: lavendel, isop, ambrosi, denna krötkräkaust hade samma uppgift som mammornas, smusdosar att förhindra vederbörande från en tupplur vid predikan, det var in te var Torpareträdgård som innehöll så många blomsterlag, och de vilade på kvinnans lust och sinne och det var ju också perenna växter de mästare, men fruktträd och bärbuskar det var ett stort mått vid alla Torp.

Torpstugan

Torpstugorna varo av enkelt slag varn jordslugor byggda i backe som blev billigare, och också varmare och tuggare för bläst, de flesta hade bara ett rum men under årens lopp ökades familjen också förhållandena omgestaltade sig, att tillbyggnaden till Torplägenheten blev till frömma för de inneboende, En torpare på n: 5 i Bållingsstors skog.

Hadde fått sig utvisat sig en torplägenhet på den ömse delen av skogen intill Farstorpas sockens gräns, intill Flörsåds bys skogs-egendom. Fick en epitaf om denne torpare, han hette Per Park och kom till att göra skid för namnet, hans hustru hette Anna och hon kom inte till att slå efter i arbetsfärdighet han bröt sten och odlade utökade sina åkrar, och hon fick vara ^{en} behjälplig ^{väl} sten-söplning och skötta hemmets sysslor, på lediga stunder tillverkade han eneborgar, och siskvastar, som han sålde till bönderna, om söndagarna, var han hos bönderna, och kostererade smörgåsar, och friserade bonddrängarna, han var mycket anlitad härtslippare som benämndes han "gädrade" den, med en mindre sax som kallades "sivare", torpare förbättrade han hade två kor om vintern tre på sommaren, då hade de sittligt med skogs bete, sittligt med mjölk och god tillgång med kor ör, och ord tillverkade hon, som hon hade till tillgång att angöra vid stationen, och om sommaren julkade hon bär såsom smultron, hallon, och lingon, och allt som barnen vänta fick de vara behjälpliga i hemmet till varjehanda, och torparen fick utföra sex-tio dags vertse och tvinnan lika många för torpare, och så den väglängden de hade att gå från hemmet och till gården framme i byn det var en bra mil.

Och som arbetstiden började klockan fem på morgonen, utan svår höst då började de klockan 3 på morgonen, för det gick lättare att hästa av gräset när daggen var på. De dagliga måltiderna var i regel fyra till antalet - frukost, middag, meraften, och kväll. Under vintern, då fröskning pågick, åt man dessutom ännu en måltid - därem - som man jämväl brukade under höst och skörd (stär). Måltidstimmarna var under vanliga förhållande: klockan 6 frukost, 12 middag, 4 meraften, och 9 kvällsvard. Vid tillfällen, då man åt fem måltider: klockan 7 frukost, klockan 9 klaver, klockan 12 middag till, 4 meraften klockan 9 kvälls- vard, och torparen fick upp med dagen för att vinna i tid till malen och vid höst och skörd var det vanligt med måltidsuren flaskan med med Gustaf III:s eller Karl XIV Johans namnskipper stod i hörnskråpet, och var inte husbonden uppe hade drängarna och torparna att själv servera sig. Det var emmellan en lat husbonde, som inte var den förste i gården när slagan skulle börja gå, skulle också pigorna stiga upp för att sätta spinnsockar och vävstolar i gång. Husmodern brukade ofta sitta med dem i detta qoseende. Vissa lockar "hör" skulle vara spuma och vissa etnar var vävda, när det ändligen blev klager.

Det var ganska vanligt att torparen drev sin jord med korna.
Man begagnade därvid oftast samma slag, om än av mindre storlek
än de vilka begagnades till oxarna. Husbonden biträddes ofta torparen
med grövre körskor. Eller också arrangerade denne s.k. "körgille".
Detta ägde vanligtvis rum en söndag. Ett större eller mindre antal
av byamännen sände då sina drängar eller söner upp till den torpare,
som anordnat en sådant gille för att köra fram jord. Med mycket
sådant tillfälle både såldes korn och säd som var översett. Det
hela avslutades med mat och brännvin. De drängarna voro sådana körskor
ganska eftersökta.

De flesta torpelägenheterna hade inte mer än ett rum men en och annan
som var nödvändiga skäl, och näst när någon av barnen kommit ut från
hemmet så kunde de hjälpa föräldrarna att göra en tillbyggnad i ändan
av jordslugan och inseda ett rum, och då blev det ett s.k. fönnum.
Och det blev många gånger inför dess än barnskaran var färdig att
flytta från hemmet. Högårdarnas bostadshus voro större än
böndernas torpställen, och det var ej jordslugor, för hörgårdarna hade
själv byggd sina torpställen. Men vid de större gårdarna ofta skulle

9 Dessa arbeten utföras på egen kost. Men om det var ett bra herrskap, då kunde de se till sina underlydande på ålderdomen med något mindre donation av spannmål, också kunde de få ett gammalt donations torp arende fritt så länge de kunde sköta det. Mellan bonden och hans torpsare kunde där också var goda förhållanden rådande, bonden kunde lita på torpsaren som på sig själv. Med åren sammankväte denne med gården och gårdsfolket, att han var som en medlem av familjen, och hans hustru jämtevå dessa. Utom de sedvanliga dagsverken var det ganska vanligt att man i kontraktet inslötade, att denne senare skulle spinna ett eller två lispund lin för husbondefolkets räddning. När det gille på gården var torpsaren alltid med, antingen för att biträda med uppassning av hästar eller också andra små göromål. Och hans hustru befarar sig merendels i köket för att där biträda med uppassning eller disk. Bäggedera skulle hava somaklitar hem till barnen, Flade de rod eller susthåll skulle där en av dem deras soldat- eller husar närvara vid gillet, och alltid tog de ut en som var latvisångel och humoristisk där var ju de som varit ordenanser för befälen i tjänst de blev fraktörer vid gillen

Vi har några Torpstugor på göingeåsen, äro belägna utmed vägen
Tornestorp - Gulastorp de äro fristående ej inbyggda i någon
jord eller grusbäck, och äro efter säkra källor några hundra år gamla.
ett ligger en bit från nämnda väg men det har ej så hög ålder, men
är byggt i början på 1800 talet ett torp på Tullsons gård i Pröinge.
Utmed den förut nämnda vägen ligger ett torp benämndes fiskaretorpet
en ägare av detta var fiskarens hustru Anders Persson, benämnde i Färja-
sjön på 1850 talet han hade en son som hette Per Andersson kallades
fiskare Pärn hade ett torp på Gulastorp ägor ett stycke ifrån denna
väg, fiskaretorpet var byggt av furubole hade var 200 år gammalt men
nu omsevärderad men de gamla väggarna står, sedan kom där en annan
ägare kallad Gösta Persson och så blev det Gösta Torpet, och det nämnet har det
än boriet mot Gulastorp ligger ett torp det kallade ^{Torpet} Fieha det är
också av gammalt datum en stor lång länga med borrhögar i ena
ändan, och och bada och toga i den andra ändan och andra uthus för
djuren, det har 300 årig tillvaro. Sedan är där Per Larssons torpet en äldre
man över 90 år, en dotter bor hos fadern, ett ^{ställe} där ifrån Fieks Nässe torpet
det är sammanbyggt med uthusbyggnaderna, och inbygg ^{det} i backen

Boningshuset är fristående, och uthus bildar en enkel ~~mot~~ ^{med} det förra.
Sedan är det två torp ett till vänster om vägen och ett till höger, ett
stycke därifrån utmed en "biväg", en skogsväg ligger ett torp det ägdes
av fiskare. Där också ett fristående boningshus, också av gammalt datu,
dessa torpen benämndes Lommarfjells husen, de har ett vackert natur-
skönt ^{läge} de har vackra trädgårdstäckor, där syrenen om sommaren blommar.
Fag får här beskriva om ett torp uppe på göinge åsen, sägen om summit,
upp vid den övre ändan av skogen ligger Kungatorpet ett boningshus rätt stort
grovt timmer till det, Folktraditionen har mycket att berätta om detta torp.
Göinge härad - Göinge var länet längst uppe i norr där kungen hade
en del av hären liggande intill gränsen. Kungen bodde själv i Kungatorpet.
Marje socken hade sin historia så och här. Göingarna var härskare i ett tidstreck,
Eric - kämpade med stor framgång mot Götter dennes hövdingar. Göingarna
hade befäst höglandet för att bevakat trakten för inträngande fiender
söder ifrån. Man fördelade fräpparna på åsarna och vid Fingarsjöns
stränder. Med säkerhet har göinge åsen varit en mycket strategisk punkt.
Dessa torp äro nu fritagna för ägarna, dessa stugor hade frägar.
Men skogstorpens boningshus, "fjördestugorna" hade i början fjördestugor

men senare blev ^{det}brädgator, men jag minns i minna pojktår ett torp
i närheten av mitt hem, de hade jordgator men blev senare brädgator,
men i köket blev fortfarande jordgator, men en släks stensatte golvet i köket,
i köket lagade den sin mat i den ännu spisen, och i stugan hade de stora
sättningar, de kom från de småländske järnbruken på 1820-30 talet och
spreddes över hela Skåne. Man eldade i dessa från köket, och över spisen
var resten stämning av järnrister (galler) på vilka man hade upplag
av ved och "stickträd". På dessa järnbakstugor var på framskycket
ingjutet "Simson rev lejonet" på sidostycket S: t ~~Simson~~ Strid med draken,
dessa spisar kallades "simnsare". I köket var murningen till
bakugnen, många hade inte järndörr till bakugns hålet, utan de hade en
flat sten som de passat till ugnshålet när de satt in det bakade brödet i ugnen
och satte stenen för hålet förde de den utbakad oldmjöjan upp i stämning
stenen för att bibehålla värmen i ugnen. I en del torpstugor hade de
vitkalkat väggarna, väggen mot köket och baksidan var stenskuren och
den vitkalkade de, en torpstuga var in grästen men så ytermuren
var invändig uppmurad med skuren torv murad med lera, och vitkalkad
med kalk, det isolerade för kylen från stenskuren!

Tapeterna kom mer i bruk 1890. Tapet bland torpare och husmän, bönderna hade Tapetserat i sina rum några år innan, fönstren varo två rutor med grönstainsat glas bara ett fönster i stugan.

Möbler

En stor tvåmansstäng och en tvåsoffa, ett fällbord med dubbla klaffar, ett skåp med två dörrar och över i skåpet en utdragslåd, en pulpet med med klaff att slå ned till skrivbord, en armstol vid bordsändan och ett par stolar och ett par sättar, uppe i Bjärnums, Vittsjö-Åsellsöfja, socknar var sågverke vid de många åar, och bäckar, och nästan varje bonde var snäbelsnickare, och gärnarna foro itering till marknader med soffor, sängar, bord och stolar, en stor spegel med låda, och en mindre spegel som hängde på väggen en och annan dala klocka kunde också finnas, men också de ätta kantiga sjömans uret vor mycket berömda för sin säkra gång, i många torpstugor var i stugan ingrävde en källare i backen med behändig ingång från stugan, där hade de sina matvaror förvarade, mannen hade sitt drängskap att förvara kläder i, hustruns pigkista förvarade kläder till henne och barnen, på stänger fästa i rummet att upphänga porgar och kläder, i skåpet

förvarades porstin i pulpetens lädor förvarades fornstens linne.
hos backstugsbisetarne vare i det minsta möjliga, det som var
överflöd på hos både torpare och backstugsittare, var barn och då
var där ganska snävt häst med sängutrymmet, när barnen låg
sloföttes i sängarna, i slutet av fjärde seklet började möblerna anskaffas
mer i torpare hemmen, barnen gjorde påtryckning, att de mflytt från
platser där de hade plats, men föräldrarna voro också till ålder komma,
och de tyckte att det var nog med det gamla de ^{hade}, och de visste att ingen av
barnen ville övertaga deras, och det slog också in, när de gamla gått bort
auktionerades bohuset bort, och av 25 torplägen heter i Bättingslövs skog
är alla borta utan ruiner efter boplatser och förskymta fruktträd och
förrisade bärbuskar det enda minne ^{fån} gängen tid, och tjungen håller
invasion på de med möda odlade tegar, där mycket ^{av} lagt i arla
morgonstunden och sena kväll

Bostadens användning.

4 Huggknubb, det var det nödvändigaste materialet torpare behövde
och fick hava inom ^{hus} såsom om vintern när det var för kallt att vistas ute
i uthusen, där de hade en huggbod, huggknubben hade den uppgiften

att på den kända önnen med yxa förberedas, en stöjllänk var ett nödvändigt
vid olika arbete. Skulle utföras, såsom vid bearbetning av tunnband ett lagg-
bär som de kallades, och stundom såg man en hyvelänk i stugan göingarna
voro främmande, bonden såväl som drängen som vara fullgod, skulle kunna
fullverka vagnstjul såväl som en hel vagn och andra jordbruksverktyg som
behövdes

För en sextio år sedan och senare var det mycket vanligt att de hade husdjur
såsom häns smågrisar, eller en katu inom hus, de hade ej så varma utbua, och
om ^{smågrisar} Lugga fick så tog de stundom hela kullen in i stugan, och hade dem i en
låda vid kakelugnen, det kunde ju hända att en liten bortstätt griskulling
kunde ej komma till i familjen, han adopterades och kom i utbua i händer,
och fostrades upp av henne till en stor svin. Det kunde också hända
och var mycket vanligt att torparna fick sådana grisar, och de matade dem
med facksamhet. En torpare på n: 5 Petter Svensson fostrade upp
många sådana, och fick en kulling på vintern, och blev en glädjespridare
till jul, - De hade en ko så den fick släppa till mjölken till grisen, de hade
den lille grisen i en turra och vädde i den av hö, när han var mättad
så grynade han så betäten, en gång var jag där, då sade mor Jäggid-

Petter! Jag den litte grisen till dig i Sängen och Petter smattog grisen, och
han stoppade om den under säng täcket på många loppställen hade hönsen
vintertid, bojats under makarnas säng, där var en häck sundt sängen,
och vid längsidan var fräg och vatten till hönsen, och dessa kärn stodlo intill
den spjällförsedd häcken, och hönsen stycke ut sina halsar och försägo sig
med mat, viss tid på dagen öppnade de för dem då komde ut då strödde
de säd på golvet, och då hade hönsen brädd och då ackompanjerade tuppen (cocken)
som han benämndes. I mina skolepistitiga år i folkskolan i Ballingsbo
det var 1898 den snävraste vintern. I till folkskolan låg ett litet hus som
beboddes av en gammal kvinna "mor Vella" benämnd "älska Vellan" hon hade
konfekt till försäljning, och hade god åtgång med konfekt till skolbarnen,
fast där ej ^{var} så fint att inträda i affären, luften var kryddad och tjock,
hon hade om vintern hönsen i stugan intill på väggen var "vajlar" som hönsen
skulle sitta på, och där under var högar av hönsens avgräddingar, och
en gristutting trimmferade i kätte, och handelsidherkan var ej för fager
att skåda hon hade vattuskräck, ja sådan var folklivet på landet vid
dena nämnda tid. Jag vill också nämna att hönsen hade sin vägsprede
i sängen, när honan ville utbräta sina skyldigheter, så lyfte mor i upp

Sängdynan och lakan och där i Sängkåben en var äggarseden och så hon tröskan upp
där och och uträddade sina jektser, en del är efter jag talade med nämnda
fröns gummor, så hade gått från denna frönsmetod hon talade om nakt, och
för delar om nämnda tidens fröns stötsel, så inflikade hon så, att frönsen värpade
ändå inte så om vintern nu, än som förr när de hade dem inne i stugan.

Hälg klädeskläder förvarade de i kistor och skåp såsom kyrkostäder en svart
manstodsby av kläde stöd en mans ålder, högtidskläden upplevde många moder,
och många såg man som var av ålder grön, och kvinnans svarta klädesdräkt
och silkschaletten som förvarades väl en särskild lada.

Sängplatserna hade sina problem, Sängarna voro familje sängen en stor
imperial säng- och sidostödsäng, far och mor lägo i den stora, och de fick ha
de minsta barnen hos sig, om sommaren när de bergat in höet då ville
de större barnen ligga i höet,

Sängkåstningen under på botten i sängen låg långt över på halmen var
bomulls överdrag "under bäddet" sedan långt över stöppad med pöms eller
gås fjäder, sedan småkuddar, om sommaren hade de stöckade sängläcke
stöppade med "vals ull" och till och med stöppade de dem med vit massa som
de tog upp i Isomossarne och lade till siltstörning, men de blev efter längga
vegande hårda.

vagnen var en avlång låda med gunglar, ett handtag i ^{ändan} vagnavel, i vagnens mitt var ett borrhål vid var sida att fästa ett band över så det kunde hålla sängkläder i vagnen också att hålla innervänarens vagn, sängutrustningen var tratten i botten eller husschatten skuren i hackelse, många hade oombunkes förskade blad, och lades i madrass det var bottenmedel om barnet hade onlag för skrovel- "en kinderg art av tuberkulos" över madrassen var ett var över, och lakon och en kindle och var ett fint täcke. Stugans rengöring var en gång i veckan om lördagen eller söndagen, tidigt på morgonen var mor uppe och fjäde- (sopade) golvet med en str. sopkvarst, "dobe krausten" och sopades ut i trösket, där var en hörm som soparna samtidades, och där hade sopkvarsten sin plats, som en barinna sade till en pojke när stugg, "från sade du kan ut i soberasen o hålla krausten o stämmas sätt vaji- (vål) efter sopningen strödde de ut sand på golvet, och kornliga strödde frackar ene på golvet, när man såg denna uppsmyggringen i stugan visste man det var söm eller helgdag. Till juu var där störensöring i alla torn och backstugor då skulle det gösas sent di varje vår, muren i spisen, såväl som traktelningen i stugan, skulle rakta vittas, den oleyliga rengöringen kom senare, för en femtio år sedan gick ju falka in i rummen med tröskor på.

8) Ohyzan var lite påträngande, tus hällde de ju efter för det var ju skerrent att

trava lus, men det kunde de ändå få utav fringvandrande kämmare, eller andra som ej vogo noga med renligheten, men då fick de ett enda arbete om det fält komma sådan främmande i kläderna, då koktes underkläderna och yfter, lares in i en uppvärmd uggn. Vaggåns var ett svårt problem att göra sig kvitt, de plockade ^{från} mossor, askarna och kokte bladen och tvättade sångarna, och lade mossblad i sångbotten det skulle ett bra medel mot mömela obysa, men den tog ej hänsyn till person för även stor boden kunde vara rikt på "sträcker".

På 1890-talet började det att bli mera allmänt bland arbetarna på landsbygden att de började trava skura ^{de} golv och mattor på i det firsrum de hade, var det en handelsverkare, skräddare eller skomakare, de hade ej skuras golv eller mattor på golvet i verkstaden, handdukar var brukligt allmänt vid denna tid, bordduk, var det på vardagsbordet så var det vaxduk, och i flesta fall hade de ej någon bordduk i vardagsstugan, merendels vävde torpare och arbetarehustrur tyg till kläder till familjen såsom värtken, och vadmål, torparna hade ^{för} och utkon beredde de själva spinnna den till garn och vävde tyg, och varje torpare hade lin och det beredde de, och spann och vävde linväv till husets behov, även mattor vävde de. Trasmattor eller som de benämndes, "lusa mattor".

19) Måttiderna intogs i torpstugan, man ^{en} satt vid bordet ändan i arm stol

Som hon själv tillverkade och på sätet utmed bordet intill ^{Satt (mellan)} mornen när hon
hade tid att äta, merendels åt hon sedan, hade hon smårått så fick de förråden
och främst hava uppsättning.

Härden för matlagning en kokgryta av gjutjärn en panna av koppar ett stekjärn
av gjutjärn, beständ av bäckplåt, en större järngryta med tre ben till att
koka mat till djuren gorrjärn och först såväl som sist en stor kaffekattel
av koppar, den var alltid full med vatten och sump, för var gång de skulle
koka kaffe så öste de vatten på kitteln, och så lade de kaffe på, till slut var
den så mycket sump, så slog de ^{på} vatten sedan kokte de ut sumpen, den hade
till att späda det nya koket, själva sumpen hade de att göda fruktvänterna med,
om morgonen hade de tingen och ock mjölk i kopp av lera bak titer, denna
blomningen var ljada, där tog varje springst en titer vit grovt bröd stack
kraven i den och cloppade i tingen kopp och åt, efter det kom stekt potatis
in på i ett stekjärn, och såtes på bords var och en fick sig en hornstred
att äta med, så tog man gemensamt potatis i var sin stred och åt, var och
höll sig själv med kaviar "fälekkraven". efter potatisen kom ett fat
mjölk, där tog de med sina skedar gemensamt i mjölkfatet, och bröd
20) åt de till, varm kokes mat soppa, kom in i fat och var och en öste upp med

hornskederna på lertunnika, tånnika och fat var av ler gods, hornskederna hade en särskild tukt och smakade illa, om man inte försor med dem på ett vanligt sätt. att nedgräva dem i mjöl, eller ännu bättre, i en grovbrödsdeg, som drog till sig den smak av fuen de annars besatt. Var och en av husets inhemmare, som så och stora såväl som kvinnor, hade sin fällbänk, som man begynnade då man åt. matnivars och gafflar, och skedars bleck och förtorade förvarades inslagda i skåp. nyttjades endast när främmande skulle bjudas till mat, matnivarna fick putas efter varje begynnande, en särskild med ben av trä och stryktvåda över beklädd med en läderremsa, i putslådan var tillgänglig "smid fjäl" som de fick i smedjens som föll av järnet vid smidning, det var bra att putsa knivarna med. Efter maten dräskades kärlen och sattes upp i hyllor på väggen kallades "kassabyller". Teaffelpappas och fat av porslän, kopparkit, av keramik en nätt servis var förvarad i skåpet och kom inte fram, utan när där var särskilda gille. såsom barnclon s.k. "Kristnagille" det skulle var så storslåt som möjligt, pått för den förtfäddle och i synnerhet om det var en pojke.

1) Prydnader på väggarna ^{var} mycket vanligt ofemåtningar av kungliga familjen, och på 1870 talet kom fotografier från anförvänder i Ameriska kabinettkors i ram med stöb de sattes på chisfogen, och glasvasar med dallergräs i

Till jul skulle fjäffas och putsas i var vrå och kakelugnen serästades och
putsades, och de gjutna bilderna på järnugnen Sörnison slöt lejonet, och Adam och
Eva i paradiset, och S. I. Görans strid med draken, de voro så blänkta, och så
kläddes julgranen, och innan den kom i bruk, talade de gamle om att de
hade julakrona i Taket, den var sått så konstnärligt ihopfogad att halm.

Och så sattes upp bonader, de voro vävda de voro bilder av bibliska händelser,
De tre jungfrurna, Jonas i valfiskens buk, Bröllopet i Kanon senare
kom julbrevet, det var från min barndom, då kom försäljare och sålde julbrev
det var från tyfvet fabrikat, en del religiösa brev, men också gillades färdande
i juletid, dessa brev hängdes upp på väggarna julaftons dagen och hängde
julen över ständom in till "kruka": då togs de ner och gömdes under till
nästa jul. Påsk var ävenledes en av de stora högtiderna. Under dyrmel-
veckan eller den "stilla veckan". som den också någon gång benämndes fick
icke något bullrande arbete utföras. Detta medförde att. De flesta
dagarna hade sitt särskilda namn - fastlags-söndag - volle söndag,
skinka-tisdag, aske onsdag, skara torsdag, och långfredag. Lördagen
 kallades stilla lördag, Under skara-torsdagen voro alla trävar ute
och färdades. Då var det färdigt att vara ute om man inte hade flinta

alter ståt med sig. Att baka och brygga till prästa hörde till vanligheten.
Dockoro ike dessa tillställningar av den bestäffenheten som vid julen.
Den första maj har sedan urgamla tider varit en av de förnämsta festdagar
i Göttinge, detta för både unga och gamla. Äldre tiders ungdom emottågo
värdsten med ike stor längtan och glädje "Kallbodag" som midsommarsafton.
Liksom å denna vitade allt arbete, ätrinstone under eftermiddagens
lopp då det var tillåtit för ungdomen att roa sig. Man samlades därvid
ärde i närheten av de olika byarna belägna lekplatserna, där man ikte
de bollspele och varjehanda andra lekar. Särskilt bollspelet var
mycket omtyckt av äldre tiders ungdom. De äldre samlades
redan på morgonen. Då blåste äldernamen i byakornen, varefter alla
byns äboar så skyndsamt sig göra lät komma samman till råd-
plägring. Äldernamen och hans "dräng", den blivande efterträdaren,
hade då redan förut besiktigat storsstenarna för att se efter om dessa
varo riktigt fejades och i ordning samt lejade byamännen på middag
hos den förre och kvällsward hos den senare efter den emottagit byakorn
och byordning. Efter det samlingen skett fejade man ut på åkrar
och ängar, hagar och betesmarker för att se efter så att alla gärdesgårdar

varo i ordning. Vidare hade man att se efter diken och bestämma om
dess upprensning, om broar behövde lagas eller gränder lagas och hängas
o.s.v. De bristfälliga äldermäns böter, som äldermännen hade att upplaga.
Det hette visst i de flesta fall i byaordningen, att dessa skulle användas
till byns allmänna bästa, men i vanliga fall köpte man öl och brännvin
för huvudparten av summan. Varje nyttillsäddande äbo skulle i de flesta
byar bjuda en kanna brännvin.. Vid middagen hos äldermännen
föredrogs byns "räkenspäner". Dessa varo ofta ganska egendomligt födda,
kunde inte äldermännen skriva ut det icke hörde till det vanliga, hade
han med kråte antecknat vissa streck och "hasiroglyfer" för var och en summan.
Dessa bestodo dels av inkomst för ler- och torvtäkter, dels och plikter.
Någon revision verkstāndes icke utom i regel fick man laga räkenspänerna
på god tro. Efter middagen avänts lägrade man med den nye äldermannen
i spetsen till clemmes gård. Där drack man kaffe, och åt kvällsvard.
Sedan "laddagen" som man brukade kalla denna räkenspänsdag. Många
varo ganska beskränkta och komiska episoder saknades icke.
Det var det århiga majgillen i Göttinge.
Midsommaraftonen. Min mor omtalade att i hennes barndom

benämndes S: t. - Hönsefesten, av de åldersstigna. Vårken visar att den gamla danska benämningen på midsommaraftnaden ända in i senare tider levas kvar. Vid 4- eller fem på dagen em skulle då arbetet upphöra, varefter ungdomen samlades på den sedvanliga lekplatsen, där midsommaraftningen eller "majstäng" som den här i bygden kallades, skulle upprättas. Man hade i regel en lång stäng, vilken är efter är förvarades, för att varje midsommarsafton beklädas med löv och bundna tvärbansar med blommor. Stulle påhängas, männen lövbeklädde stängen, pigorna på bondgårdarna bundo tvärbansarna och buro dem dit. Under glada upptåg och höligt samtal skedd denna beklädnad, varefter stängen med starka och förfarna händer blev uppredd. Sedan brödes dansen omkring denna, än da till ljusa dagar. Man dansade dels ringelansar, dels och andra danser till musiken av någon närvarande byspelman, såsom här i Stoby socker och närmast angränsade socknar var byggespelmannen Per Purk, fiolspelman, och hans son Nils bläste "klarinet". Inte så få av de gamle hade äventades för sederna att offra åt som heliga onsedda påttor. Sådana funnos på åtskilliga ställen i Görge och har funnits mellan Hälsjö och Stoby, en har varit i Ballingslöv Skogsmark.

Var alla familjefester som firades i Göttinge var bröllopet den viktigaste. Ända fram under mediet av förra århundradet kunde ett sådant räcka en hel vecka. Och där var stora tillrättningar. Dessa togo sin början långt i förväg och liknade de tillrättningar, som man brukade vidtaga då julen firades. Var det en stor gård, så hörde det inte till ovanligheten att man slaktade ett par kor eller oxar, ett liknande antal svär samt dessutom får, och diverse fjäderfä, och där bakades och bröggades en par tunnor öl utom sorgdricka. Det hörde till att bröllopet skulle hållas i brudens hem. Hennes föräldrar hade att bekosta det hela, oavsett om tillställningarna var stora, men varje hushåll hade förring med sig. Det visade smör, åsar, ost, bröd, risgröt i potatisformar, m. m. som skulle uppehållas i en vecka, maten hade ^{de} skinnpåsar, de kallades förring påsar, de varo liknande de som "hogårda", folket hade mat i när de skulle på dags-
verke till gården. Till ett sådant bröllop var hela bya lagad spjälstörinna till och med småbönderna, ystas såsom bystörrelsen och skomakaren, men ej torparen, men torparen vid bröllopsgården fick vara behjälpsig vid ^{der} hållbart pressa stjuv böndens hästar, och torparens hustru fick var behjälpsig i köket, med distning.

6) Torparens bröllop togo i måttare former, de fick ställa maten efter matprisen

Torparsen gick en hälsokyts av sin hus bonde till prästen när han och hans hustru
skulle gifta sig, och så ett par av sina eller deras närmaste släktingar som
bröllopes vittne. Sten-dorn hände det att om han eller hon eller som det kunde hända
både fjänat flera år hos bonden som de blevo Torpare hos, då kunde bonden om
han var av det slag som de värdesatte sina bröfjänare och göra ett stort bröllop, till
dem, men många torpare talade om de gick båda ensamma till prästen, och
hans folk blev in kallade som bröllops^{vittne}. En Torpare hustru berättade att de gick
båda ensamma till prästen, och blevo vigda och segnade gjorde det, och som hon
sade att de gamle sagt, att segnar det när de gifta sig, - så antingen segnar det
pengar på dem, eller blir det färrar, och som hon sade det sist nämnda har det
visst inte varit någon brist på.

Begravning: Var en stor högtidlighet men under själva begravnin-gen
vidade en avvessstämning, men när begravnings-akten var över, och de
kom till gillgården, var bordet upplagd, präst och klosterare och dödförvarare
var med och denna var av lika storartad besträffenhel som den man
fann vid bröllopet och kristnagillet. Att hedra en död ansågs lika
nödvändigt, som att hedra de levande. Också medförde somnåliga
gillesgäster storartade "färningar" förvänt till begravningsgillen eller

ufärrer som man brukade benämna dessa. Även nu voro speltakarna
lika talriket representerade som vid de förut omtalade gillena, och öl och
brännvin flödade i lika rikliga mängder som vid dessa. Med en "kedestig
begäring", som man under den tiden ofta talade om, menade man en sådan,
där mat och dryck förekommit i överskott. En sådan prägel aftast i främre
dagar. Alla närståningar stannade kvar i gillesgården under natten till.
På morgonen vidtog sedan åter kalaset, till vilket även ledas gästerna, voro
självskrivna. Först sedan middagen avslutats och man hade tagit "lagvåg" hem
vidtog man återfärden. Först därpå följde bouffé och te, som även ledas
var förenad med gille. I denna kunde det under stundom gå symmettiskt
kraftigt till då stridiga intressen mellan barn, mögar och ståtningar
gjorde sig gällande. Till och med sådana bataljer utkömpades, att
efterspel av det stridda företaget vid häradstinget. Dom böckerna
bära vittnesbörd därom.

Arbeten inom hus var av skiftande natur gästerna voro av den barga
naturen hänvisade till olika arbetsförhållanden, sina arbetsredskap
fingo de själv^{göra} förpären och småbönder fick tillverka sina redskap
själva, och då fingo de vintertid stå inne i stugan vid en bruggeströmt.

Torpens tillverkade eneboragar, potatisboragar, kvarsår om kvällarne, kardade
kvinnorna ull som hon seden spann, bönderna eller hans drängar tillverkade
äroder allt arbete till ett änder var brä uten ärbillen som var järn stälad i
villsprelsen en fullgod dräng skulle kunna göra vad hans husbonde fördrade
och det var inte lite, han skulle gå före i arbetet han skulle hålla värfstyggen
i ordning, vara vagnmakare vara trähånd.

Besökare stäktningar som kom på besök fick det bästa sängställe i gård
eller hus, tjor- eller tiggare fick sitta på tiggarebänken - en bänk som stod
inom stug dörren, där på bänken satte de mat till konorna, de fick inte
gå fram till bordet för än husfadern hade bjudit för dem honom, och tiggare
fick intaga sin mat på denna bänk - den benämndes "Stackalla" bänk. Tiggare
från quardröde fick ligga i uthusen, handverkare stredolare - skomakare,
snickare fick ha husrum i gården också ger äldes till mästarne fick husrum
i gården, men lärpojkar fick husrum i drängkammaren prästen han var
respektfullt personligt som sågs av allmänheten med vördnad, och länsman
med fruktan kom länsman till en gård eller ett hus då tänkte de
att där stod inte bra till. Torpens umgänge var på en del ställe
9) husbondegården, och där kunde vara så goda förhållanden mellan dem, så de

kom till gården på inofficiell väg. Men till de stora julgillena var bönder och släkten då fick inte torparen komma utan då han och hans hustru fick stå till hjälp. Torparen kunde också vara en omtänksam personlighet såsom den som var byns och ortens slaktare till julen var han efterhörd i flera gårdar och flera veckor förr jul och då hade han gille var dag en bit fläsk på stället som slaktade, och det var en ständigt segel han skulle ha^{en} bit fläsk i tering stickrälet av grisen, för hade de ingen annan kontant betalning, sedan började de att få femtio öre för en gris de slaktade, sedan steg det till en krona. Torparen var bondens underlydande, backstugusittaren han var sedan lägst där efter. Och lägst på rangskalan var, att en ofiglig fruntimmer rådde i "olycka". Deras ställning var allt annat än avundsvärd. Med stor medlidenhet såg den stora allmänheten med på henne, samt jämval på det barn som hon födde till världen. Själva fick hon gå under benämningen "kora" och barnet kallades "korunge". Ett sådant barn var sedan från början till häften utstött ur samhället. Ingen bondverksare fick ge en oäkta gooseplats i sitt arbete, bonden drog sig också många gånger för att taga en sådan i sin tjäns. Och med flickorna var det inte bättre ställt. Efter barnets födelse och sedan det var vederbörligen blivit döpt hade modern att i byskorådets närvaro i

Fyrborns sakerssta veckobörigen 'striftas'. Och prästen var många gånger i detta avseende nog så svår. Det ena med det andra gjorde att modern kände sig ringaktad förbisedd. Och detta bidrog många gånger till att hon lätt 'föll' igen. Børnes lott var den svårast möjliga. Vanligen tillhörde hon ett fattigt hem. Hon fick då överlämna barnet åt föräldrarnas uppföstran och vård. Eller också fick hon utskordera det åt andra mellan hon själv arbetade och strävade för att kunna betala det månataliga underhållet. I nio fall av tio fick hon ingenting av barnafadern. Jäke sällan svor han sig fri vid häradstinget. Blev det flera barn måste kommunen ingripa, och de medel denna begagnade sig av voro allt annat än lämpliga, vilket vi också har sett och blev att auktionera det ut på kommunen till den minst bjudande.

Men en ledande man i kommunen som begick felsteg men själv tog konsekvenserna, han var ogift ägare av sin fadermegård med stort ägorymd, hade manliga och kvinnliga tjänare, och de sonar och de vasa unga och hade ett vackert utseende, som kom det till vänstaktiga förhållandena, och så blev de i välsignade förhållande, men moder och barn fingo underhåll, han byggde hus till dem han hade flera hus på sina ägor, men när där kom nya pigor så gick vassen vidare någon

Under frittid.

Om vinterkvällarne samlades gårdens folk i vardags stugan i samspråk, men det var inte i alla gårdar, de ville ha folk. Samlade i stugan sedde de ätit, och då hade de sin drängkammare att bita till, men värst var det när folket varit ute iregn väder och kläderna blivit våta, och ej något varmsinn att torka kläderna, där var visst några människovänlig husbonde, men som lät de manlige tjäna hänga sina kläder till torkning, men då kunde pigorna klaga och frysa att det luktade illa av kläderna och de som handskar med hästar för en skarp lukt, av häst, och då var det många drängar som fick torka sina våta kläder på hästryggarna.

Man och hustru hade gemensamt sovrum, ett rum in till stugan.

Lagi ad tillfälliga arbetskraft.

Arbetskraft såsom till höst och skörd de ing i utua och drängkammare, handverkare skräddare skomakare, lägo i bostads stugan.

Wandringsfolk och tiggare fick in taga sina måltider på en bänk, som stod inom dörren, kallades för "stäckalls"-bänken - "figgare bänken".

i de gamle bygg ås stugorna var en öppen plats över bakugnen och där var plats för vandringsfolk och tiggare.

M. 11593: 33.

Nickatorpet på Göingeåsen
300 år gammalt.

Fiskaretorpet på göingeåsen senare
benämnt Gökatorpet, det är 200 år
gammalt.

Bångatorpet det är lika gammalt, senare ägare var
T. Nilsson, nuvarande ägare heter Nilsson.

Foto och uppgifter lämnade av Herman Nilsson, Hässleholm

negativ saknas till dessa bilder